

Eroze demokracie a současné projevy totalitarismu

„Dokonalým otrokem je ten, kdo je přesvědčen, že je svobodný, a je ochoten za zemi, která mu tuto svobodu dává, položit život.“

Petr Sak

Procesy komputelizace a informatizace probíhají souběžně s dalšími společenskými a civilizačními procesy. Všechny tyto procesy se vzájemně ovlivňují a modifikují cílovou podobu informační společnosti. Informatizace, kyberprostor a infosféra mohou napomáhat rozvoji demokracie stejně jako nastolení nové totality planetárního rozměru. Současné jevy ovlivňující politický systém jsou proto mimořádně významné pro budoucí podobu politického systému.

V současné společnosti můžeme pozorovat jevy a trendy, které mají erozivní dopad na demokratický charakter společnosti a přispívají ke vzniku nových forem totalitarismu. Kromě toho se s nástupem nových technologií objevují i nové nežádoucí fenomény, ty staré dostávají novou, digitální podobu a to vše, spolu s dalšími novými civilizačními procesy, proměňuje celek politické a společenské reality. Ve společnosti, zvláště v mainstreamových médiích, jsou však tyto jevy a trendy přehlíženy či bagatelizovány.

Zákaz pochybovat

Fenomény ohrožující demokracii a svobodu současného člověka se projevují v různých oblastech, od myšlení jedince po chování společenského makrosystému. V době utváření evropské identity se v oblasti myšlení takovým jevem posilujícím totalitarismus stalo vytvoření institutu proti pochybování, proti kritickému myšlení a vlastně i proti myšlení jako takovému.

Nebezpečnost nového fenoménu se zvyšuje o to více, že se objevuje právě v době utváření evropské identity a hrozí, že se bude podílet na jejím profilování. Ve státech Evropské unie byla přijata právní norma, která zakazuje pochybovat o holocaustu, ve Francii o genocidě Arménů.

Výhrady se samozřejmě netýkají holocaustu, v žádném případě ho nechci zpochybňovat. Mé přesvědčení o holocaustu však není dáno právní normou a hrozbou sankcí za pochybnosti, ale poznatky nejružnějšího druhu, které

jsem během života získal.³⁰ Nejde o holocaust, ale o institut umožňující státu nejen vstupovat do mysli a myšlenkových operací člověka, ale klást myšlení člověka mantinely a určovat mu, jak má myslet a co si má myslet, pomocí nástrojů neslučitelných s myšlením a svobodou myšlení. Společnost ovlivňuje nejen chování, ale i myšlení a cítění lidí, protože to je vlastně podstatou socializace a sociálního zrání. Využívá však k tomu nástrojů, které jsou citlivější a vhodnější pro působení na lidi. Avšak existují i názorové pedagogické proudy, které se staví odmítavě dokonce i ke vzdělávání dětí, protože podle stoupenců těchto názorů vzdělávání dětí potlačuje jejich svobodu a je manipulací. (Jůva, 1997, s. 50)

Podle Chardina a Lorenze se evoluční vývoj u člověka přesunul z biologické sféry do sociokulturní oblasti a do sféry rozumu, která se nazývá noosféra (Chardin, 1990; Lorenz, 1997). Proto má zásadní význam průnik sociokulturní oblasti a rozumu, způsoby i formy společensko-kulturního ovlivňování myšlenkových operací, používání rozumu a konstrukce mysli. V reakci na mocenské vynucování víry v dogmata římskokatolické církve se profiloval liberalismus. „Myslím, tedy jsem“, „Pochybuji, proto jsem“ jsou teze spojené s karteziánským myšlením a se zlatou érou rozvoje klasických přírodních věd.

Za nezávislost myšlení a pochybování byl na úsvitu reformace upálen Jan Hus a o dvě století později byla inkvizicí upálena velká osobnost moderních evropských dějin a vědy Giordano Bruno. Identita moderní evropské liberální společnosti se utvářela v reakci na tyto skutečnosti. Pozici evropských vzdělanců a humanistů 17. století vyjadřuje výrok přisuzovaný Voltairovi: „Hluboce s vámi nesouhlasím, ale udělám vše pro to, abyste mohl svůj názor svobodně vyjadřovat.“ Jak vzdálená je současná česká společnost těmto humanistům? Českou společnost by lépe vyjadřovalo: „Nesouhlasím s vámi, a proto vás zlikviduji, zakážu.“

Co vlastně znamená posun evropské sekulární společnosti od práva na svobodné myšlení a práva pochybovat ke stanovení právní normy na myšlení, a tedy vlastně posun k inkvizici 17. století? Co znamená zaujetí pozice, kterou vzdělaná Evropa v počátcích svého moderního vývoje odmítla?

Kritické myšlení a pochybování je součástí evropského vědeckého a kulturního diskurzu a intelektuálního rozmachu posledních století. Permanentní pochybování a kritické posuzování představuje nezbytnou zpětnou vazbu a korektiv. Vědecké poznání a technologický vývoj mají tak obrovskou dynamiku, že dnešní pravdy jsou zítřejší „lži“. Podobně jako se lidstvo musí zbavovat odpadků, tak se také musí zbavovat intelektuálního balastu, protože cesta

³⁰ Především prostřednictvím o dvě generace starší prof. I. Lauscherové, která mě učila v šedesátých letech soukromě němčinu, s níž jsem se spřátelil a od níž jsem získal unikátní životní zkušenosti a poznatky. Mimořádná vzdělanost prof. I. Lauscherové byla spojena s neobyčejnou životní a profesní dráhou, která mimo jiné zahrnovala přežití Tereziína s manželem a dcerou, aktivitu v židovské obci, práci na izraelském velvyslanectví a několikaletý pobyt jejího manžela v izraelském kibucu.

dopředu v poznávání nevede jen přes získávání nových vědomostí, ale také odstraňováním překonaných postojů a poznatků, které se stávají předsudky a dogmaty. V makrosociální rovině tuto funkci vykonává mladá generace, která při socializaci interiorizuje jen tu část společenského dědictví, kterou považuje za živou a schopnou reprodukce.

Pokud na určitou otázku existuje odpověď, je jak u jedince, tak ve společnosti menší tlak na další hledání odpovědi, bez ohledu na to, zda je existující odpověď správná. Pochybováním o její správnosti je otázka znovu vložena do intelektuální hry hledání odpovědi. Bez institutu pochybování a kritického posuzování by byla civilizace brzy zahlcena zastaralými poznatky, nepotřebnými kompetencemi a falešnými strategiemi. Již v osmdesátých letech se mluvilo o osmi letech poločasového rozpadu zastarávání informací a poznatků.

Karl Popper rozpracoval především pro oblast vědy teorii falzifikace, kterou však šířeji používá i pro společnost (Popper, Lorenz, 1997). Věda produkuje hypotézy a teorie a předkládá je k falzifikaci, to znamená k ověření jejich platnosti. Pro teorii či hypotézu neexistuje časové vymezení falzifikace, jsou jí vystaveny neustále, a věda se tak stává mimo jiné hřbitovem teorií, které falzifikací neprošly. Každý poznatek, každá teorie, každé tvrzení jsou neustále podrobovány falzifikaci, pochybování, kritickému myšlení každého člověka, nastupující generace, vědy. Každá teorie, teze, poznatek musí znovu a znovu prokazovat svou platnost. Tedy i historická fakta a jejich interpretace musí být opětovně falzifikována. Tento proces nelze nahradit zákazem a právními sankcemi. Na žádný jev nemůže být uvaleno tabu, žádný fakt nelze vyjmout z procesu falzifikace a opětovného potvrzování správnosti, tedy ani holocaust. Zákaz pochybovat o holocaustu pod tlakem sankcí je nebezpečným preceden-tem znamenajícím počátek vývoje, který vyústí v učebnice, jež budou zároveň představovat nezpochybnitelnou právní normu. Vždyť i v minulosti bylo možné pochybovat o pravosti mýtu, který tvořil součást české identity – o pravosti Rukopisů. V „hilsneriádě“³¹ T. G. Masaryk sice stál proti tlaku veřejného mínění, ale přesto mohl o vrahovi nejen pochybovat, ale svými argumenty i vyvracet všeobecně sdílený názor. Mám očekávat od budoucnosti, že nebudu smět pochybovat o tom, zda Jan Hus vypadal ve skutečnosti jako na obraze Brožíka, či o úloze Václava v počátcích českého státu? Mám očekávat, že poté, co si český parlament přisvojil nárok na hodnocení historie právní normou, mi bude také určovat, co jsem v jednotlivých fázích svého života prožíval? Média tak již činí a řada lidí pod jejich tlakem provádí totální dekonstrukci vlastního života a svých životních prožitků.

Falzifikace, pochybování a kritické myšlení mají v intelektuální oblasti podobný význam jako smrt v biologické realitě. Smrtí je vytvářen prostor pro další jedince a další formy života, další experimenty a další evoluční

³¹ V této kauze byl židovský mladík Leopold Hilsner obviněn z rituální vraždy křesťanské dívky.

výboje. Vyčerpaný potenciál odchází ze scény a narozením nového jedince vstupuje do hry nová potencialita s novým vitálním nábojem. Příroda v procesu sebeobnovy neustále produkuje nové formy života. Souběžně však testuje, falzifikuje a zpochybňuje existenci stávajících forem života. Tedy i v biologické sféře života je neoddelitelnou součástí života zpochybňování existujících forem a vytváření prostoru pro nové. Zpochybňování v sociokulturní a intelektuální oblasti není inovací člověka, ale uplatněním evolučních principů, které pomocí falzifikace odstraňují přežitě, zastaralé produkty sociokulturního vývoje a intelektuálního života a otevírají tak prostor dalšímu vývoji rozumu a poznání.

Knižní cenzura

Opět se objevuje tendence státu (či politické elity vyjadřující své zájmy jménem státu) rozhodovat o tom, co občan smí číst a co ne. Proti nakladateli Michalu Zítkovi, který vydal knihu Adolfa Hitlera *Mein Kampf*, bylo vedeno trestní řízení. Novodobí cenzoři navazují na tradici pobělohorské rekatolizace, stalinistických padesátých let a normalizace let sedmdesátých. Současní cenzoři argumentují stejně jako cenzoři v jiných politických systémech a v jiných dobách, a to dokonce i ve starověku a středověku. Občan není dostatečně vzdělaný, kulturní ani intelektuálně vyspělý na to, aby knihu správně pochopil v historickém kontextu, a proto je její četba pro něj i pro společnost nebezpečná. Z tohoto důvodu je třeba, aby byl obsah knihy občanovi zprostředkován vhodným „mediátorem“, který mu obsah knihy patřičně nastaví.

Je třeba upozornit, že studovat pramen a číst něčí interpretaci jsou naprosto rozdílné věci. Každý čtenář má zkušenost, že pokud čte stejnou knihu s větším časovým odstupem, během něhož se obohatil o studium a nové životní zkušenosti, přináší mu poněkud jiný obsah a prožitky. O to větší jsou interpersonální rozdíly při interpretaci knihy. Interpretace „mediátora“ je limitována jeho vzdělanostní úrovní, modifikována jeho názory na společnost, politickými postoji, sociální a politickou zralostí a životní zkušeností. Vedle obsahu knihy přináší informace o jeho osobnosti, postojích jeho sociálního pole a atmosféře doby, přičemž obě roviny jsou obtížně odlišitelné. Metodologicky je proto naprosto nezbytné rozlišovat dílo a jeho interpretaci.

Studium období třetí říše považuji za významné nejen z historického pohledu, ale i z hlediska analýzy vztahu jedince a sociální entity. Vývoj civilizace od konce druhé světové války nás poučil, že když ne celek německé skutečnosti třicátých a čtyřicátých let, tak alespoň řada jejích prvků se objevuje na různých místech zeměkoule a osobnost Adolfa Hitlera není pouze produktem konkrétních sociálních podmínek. Proto je třeba studovat prameny, které umožní pochopit nejen konkrétní historicky vymezenou společnost, ale v obecné nadčasové podobě i sociální jevy tvořící tehdejší společnost a osobnostní rysy tehdejší politické elity. Občan možná nemá mít přístup k origi-

nálním pramenům, protože by mohl některé osobnostní rysy Adolfa Hitlera nacházet u současných politiků, podobně jako by mohl nalézat shodu mezi některými tehdejšími a některými současnými sociálními fenomény.

Multikulturalita a střet civilizací

V postmoderní době, která vyhlašuje konec ideologií a pluralitu a subjektivitu hodnot, se dostala do popředí zájmu ideologie multikulturality, která je jedním z častých témat diplomových a doktorandských prací, grantů a projektů, včetně projektů spolufinancovaných Evropskou unií. S obsahem a cíli této ideologie se však často dostává do rozporu skutečnost evropských zemí a USA. Vojenské angažmá USA v Iráku se děje pod pláštěm „střetu civilizací“, který do propagandistické výbavy válečných stratégů a plánovačů vnesl Samuel Huntington (2001). Česká média dokážou dlouhodobě vést velmi tvrdou protiarabskou a protiislámskou kampaň a zároveň podporovat projekt multikulturality.

Ovšem zatím česká společnost nedospěla tak daleko jako některé státy Evropské unie. Ve Francii byl přijat zákon zakazující nošení náboženských symbolů včetně oblečení, jako je nošení šátku. K tomu dochází v době, kdy se neuvěřitelně liberalizuje přístup k oblečení. Naprosto v rozporu s vývojem posledního století si stát osobuje právo rozhodovat, jak má být jedinec oblečen a jaké náboženské symboly smí, či nesmí nosit.

Zakazování politické strany

Především u výrazných exponentů „předlistopadového režimu“, kteří si tím vytvářejí novou legendu, se projevuje opakovaná snaha zakázat politickou stranu – KSČM. Zakazování politických stran a vyřazování politické konkurence a opozice patří k základní výbavě totalitarismu. Nešťastné je, pokud jsou aktivisty takových snah poslanci či senátoři, kteří by svým chováním měli nastavovat vyšší politickou kulturu. Přitom existuje naprosto legální a politicky korektní způsob, jak politickou stranu vytěsnit z politického systému a z politického života. Jestliže vládnoucí politická strana či vládní koalice nastolí ve společnosti poměry, s nimiž bude občan spokojený, tak bude chtít, aby byl tento stav prolongován. Nebude volit opoziční strany, které se tak nedostanou do parlamentu a postupně „politicky zemřou“. Politicky korektní je, aby o existenci politické strany rozhodoval volič, a ne ministerstvo vnitra. Přitom tato praxe v současném politickém životě české společnosti existuje. Český volič již takto rozhodl v případě ODA a do „klinické smrti“ přivedl US-DEU.

Zpochybňování politické legitimacy občana

Demokracie je jako politický systém postavena na pozici občana jakožto suveréna moci. Na tomto základním principu demokracie je vybudován celý

politický systém. K naplňování tohoto principu jsou vytvářeny nástroje, které umožňují život politického systému podle uvedeného principu. Pokud se však vytvořený nástroj nadřadí základnímu demokratickému principu či postaví souřadně vedle tohoto principu, nastává problém. Právě to se děje s nástrojem parlamentní demokracie. Parlament je nástroj k naplňování demokratického principu, tedy občana jako nositele moci, v konkrétních historických společenských podmínkách. Nadřazení parlamentu občanovi či jeho definování jako alternativy zpochybňuje demokratičnost celého systému. Existují pojmy buržoazní demokracie, socialistická demokracie, parlamentní demokracie a další, avšak každý přívlastek k demokracii vždy znamená zpochybnění nebo přinejmenším oslabení základního demokratického principu.

Míra demokratičnosti systému není dána počtem politických stran kandidujících do parlamentu, ale účastí občana na rozhodování a jeho reálným vlivem na dění ve společnosti. To je jednoznačné a rozhodující kritérium demokratičnosti systému. Legitimita volených zástupců pochází od občana, který může zpochybňovat zvolené zástupce, a tedy svou volbu. Naopak to však možné není, protože legitimita občana není odvozena od zvolených zástupců. Pokud se tak děje, je to signál, že se zvolení zástupci neztotožňují se základním demokratickým principem a představují pro demokracii nebezpečí.

Občanovi české společnosti je právo podílet se na společenském rozhodování odepřeno. Rozhoduje pouze v jednorázovém volebním aktu o tom, kdo bude součástí aktuální politické elity. Mohl by snad volit mezi volebními programy, ale je známo, že volební sliby nikdo nebere vážně a volební programy nejsou dodržovány, navíc podstatným věcem se volební programy vyhýbají³². Nejpodstatnější změny ve společnosti v posledních patnácti letech nebyly součástí volebních programů politických stran.

Je těžko pochopitelné, že Česká republika vznikající jako protiklad k předlistopadové „totalitní společnosti“ a deklarující se jako demokratická nezačlenila do své ústavy základní nástroj přímé demokracie – referendum. Tuto základní chybu české demokracie neměl vůli napravit ani jeden zákonodárny sbor zvolený po vzniku České republiky. Naopak je tu politická vůle přijetí referenda neschválit a nepřepustit tak občanovi část moci, a tedy možnost podílet se na rozhodování. Politici se chovají podle základního zákona moci – držet ji, rozšiřovat, koncentrovat a nedělit se o ni, pokud to není nezbytně nutné. Přijetím referenda by o část moci přišli. Politici argumentují tím, že občan není kompetentní k rozhodování, a tématům, která by byla předmětem referenda, nerozumí. Ovšem tím se nastoluje otázka, jak prokázali svou kompetenci poslanci.³³ Vždyť v době, kdy vysokoškolské vzdělání získává

³² Například umístění raketové či radarové základny USA na území ČR neměla ve volebním programu ani jedna politická strana.

³³ Poslanci a senátoři jsou realizátory zákonodárné moci a výsledkem jejich práce jsou zákony a celkový stav legislativy. Jejich kompetence by proto měla být hodnocena podle stavu legislativy, a ne podle mediálních show. Všeobecně je legislativní situace ČR hodnocena jako

ke 40 % jedinců z populačního ročníku, jsou členy českých vlád opakovaně ministři bez vysokoškolského vzdělání. Argumentace politiků proti referendu a dalším prvkům přímé demokracie není argumentací demokratických, ale totalitních politiků.

V české společnosti neexistuje téma, k němuž by se nenašlo 200 občanů, kteří by byli řádově kompetentnější, než je 200 poslanců Poslanecké sněmovny. Při vytváření politického systému, relevantního pro informační společnost 21. století, je nutné hledat nástroje, jak využít odborný potenciál celé společnosti a do rozhodování zapojit vždy ty skupiny obyvatel, které jsou k danému problému nejkompentnější. Doposud jsme byli spíše svědky snahy českých vlád občana k rozhodování nepřipustit. Pokud se bude v budoucnu politický systém vyvíjet demokraticky, s využitím možností nových informačních technologií, promění se tak, že příští generace budou na naši současnost hledět s údivem, jak primitivně a nedemokraticky byla společnost řízena.

I poslední demokratická možnost občana, jak projevit svou politickou vůli, a to ve volbách, ztrácí smysl. V tržní společnosti má vše svou tržní hodnotu. Tržní hodnota je to, co hýbe společností, co ji oživuje. Morálka a ideje jsou jen barevným multimediálním designem ekonomických zájmů, produktem PR³⁴ agentur, který média servírují divákovi, občanovi, voliči. Tržní hodnotu mají i poslanci, zvláště při paritě uskupení v parlamentu jejich tržní cena roste. Při bilionových přesunech majetku v režii politických stran není pro politické strany v posledních letech problém „tržně“ upravit výsledky voleb. Pro občana však touto následnou korekcí volebních výsledků volby ztrácejí smysl a občan přestává mít důvod k volbám chodit.

Sociodiverzita

V historii lidstva se neustále objevují skupiny a jedinci, kteří se považují za nadřazené, chtějí ostatním vysvětlovat svět a společnost a určovat jim, jak se mají chovat. Takto postižení lidé se objevují nezávisle na politickém směru a kultuře. „Sociální vir“ nadřazenosti se rozšířil v nacistické třetí říši a byl vlastně součástí její oficiální ideologické doktríny. V současnosti jsou „virem“ nadřazenosti a elitářstvím ohroženy velmoci. V unipolárním světě chtějí USA z této pozice nadřazenosti určovat zbytku světa, jaké má vyznávat hodnoty, jaký má být jeho životní způsob a jaké nástroje řízení společnosti má používat.³⁵

katastrofální (Ústavním soudem rovněž) a bez počítače a programu ASPI se ani sebelepší odborník v zákonech neorientuje. Přitom za základní předpoklad demokratické společnosti je považován takový stav legislativy, která je přístupná a pochopitelná i běžnému občanovi.

³⁴ Public relations – vztahy s veřejností, práce s veřejností.

³⁵ Jak tuto situaci reflektují Evropané, ukázal výzkum Barometr, v němž za největší nebezpečí pro svět označili USA, Izrael, severní Koreu a Írán. Dostupné na [www: http://www.integrace.cz/integrace/kalendarium.asp?id=1534](http://www.integrace.cz/integrace/kalendarium.asp?id=1534).

Kde se bere oprávnění jedinců, skupin či ras k nadřazenosti a elitářství? Každý člověk je součástí proudu života a každý člověk je potencialitou evoluce. Nikdo nemůže tvrdit, že právě on, právě jeho skupina, národ, rasa je ve větší míře výronem vitálního principu, větší šancí na naplnění evolučního pohybu. Proto jsou nároky na elitní pozici a nadřazenost neopodstatněné. Smysl má naopak respektování, zachovávání a rozvíjení rozmanitosti.

Vcelku všeobecně je již respektován význam biodiverzity, která má i praktický význam. Pro člověka a lidstvo je důležité zachovat co největší biodiverzitu. Jejím zužováním se snižuje pravděpodobnost přežití člověka.

Všichni lidé jsou spojeni se stejným počátkem – zdrojem života – a jsou jeho nositeli a nositeli jeho historie, protože v DNA každého člověka je zachycen vývoj života na Zemi. Vědomí a mysl každého jednotlivce jsou evoluční výdobytky, ne-li zázraky, a každý člověk představuje experiment a šanci evoluce na další výboje. V principu mnohosti a rozmanitosti v jedinečném je vyjádřena strategie vesmíru a evoluce. Rozmanitost a mnohost života, včetně jedinečnosti každého člověka, jsou naplňovány na bázi vitálního principu, který znamená výchozí, průběžnou i cílovou jednotu.

Jak upozorňují Chardin, Lorenz a další badatelé, vývoj člověka se v posledních desetitisíciletích přenesl z biologické podstaty člověka k fenoménům naplňujícím „sociální entitu“. Proto rozmanitost a jedinečnost člověka musíme vnímat jako dvojedinost – individualitu a součást sociálního pole. Biologická rozmanitost se stala základem, na němž se rozvíjí rozmanitost sociokulturní, rozmanitost mysli jednotlivých lidí individuálně a jedinečně směřujících snad k bodu omega (Chardin, 1990) a naplňujících jednotu evolučního pohybu.

Evoluční pohyb se v posledních desetitisíciletích odehrává v dimenzi sociální skutečnosti, která tím získává ontický význam. Proto je třeba se zabývat také sociodiverzitou, která má funkci jak vzhledem k bezpečnosti existence lidského rodu, tak k jeho vývoji. Sociální rozmanitost zmnožuje sociální interakci, její různorodost, pravděpodobnost nových kombinací, stimuluje sociální kreativitu, zvyšuje komplexitu systému, znásobuje variantnost nových cest a obsahuje potencialitu více budoucností. Nejen že tedy existuje třetí cesta, ale existuje i čtvrtá, pátá a x -tá cesta, protože evoluce je tvořivá a „hříšně“ marnotratná, má nekonečně času a vkládá svým produktům do vínku svobodu až k sebezdestrukci.³⁶

Sociální diverzita má však význam i směrem zpět – k zajištění bezpečnosti a zachování lidského rodu. Rozmanitost zajišťuje při selhání některé ze sociálních entit (neúspěšný experiment, změna vnějších podmínek, biologické vyčerpání, masová epidemie, sebezdestrukce životním způsobem užíváním drog a alkoholu, technologická sebezdestrukce, sociální sebezdestrukce občanskými válkami v důsledku neúnosného socioekonomického gradientu

³⁶ Destrukce v mýtech o Atlantidě a Sodomě a Gomoře byly důsledkem vývoje těchto entit.

atd.) pokračování lidského rodu prostřednictvím sociálních entit, které stály mimo proud destrukce.

Biodiverzita a sociodiverzita mají společného jmenovatele, jsou projevem evolučního vitálního principu.³⁷ Z tohoto poznání vychází „nauka úcty k životu“, která od člověka očekává úctu a respekt či lásku ke všemu živému, protože vše živé spojuje to, že je projevem a nositelem téhož – života. K významným stoupencům a hlasatelům „úcty ke všemu živému“ v moderní době patří např. A. Schweitzer (1993) a J. Krishnamurti (2002), ale principy této nauky bychom našli i u největších duchovních myslitelů Ježíše Krista a Buddhy, kteří položili duchovní základy celých kultur. Stejně principy uplatňoval v nejnáročnějších situacích první poloviny 20. století český humanista Přemysl Pitter.

Jeden z významů zachování biodiverzity, včetně původních druhů, z nichž byly vyšlechtěny kulturní plodiny, spočívá v možnosti se při vyčerpání kulturní plodiny vrátit k původnímu přírodnímu druhu. Podobný význam má potenciálně sociodiverzita, dává možnost návratu a nového začátku. Hlavní proud civilizačního vývoje se může ukázat jako slepá ulice a novou šanci tak bude představovat návrat k předchozí sociální entitě, která může být východiskem nové linie sociálního a civilizačního vývoje.³⁸ V budoucnosti se mohou ukázat nová kritéria hodnocení a přehodnocení dřívějších sociálních jevů, procesů a sociálních entit. Jaké je kritérium evolučně-civilizačního vývoje? Technologická, kulturní, vědecká či spirituální vyspělost, úroveň vztahu mezi jedincem a sociální entitou, harmonický vztah člověka a přírody, anebo některý z makroekonomických ukazatelů? Možná že člověk základní ukazatel evolučního vývoje lidské civilizace zatím ani nezná.

Evropská byrokracie, globální instituce a nadnárodní korporace, rozpouštění politické moci a suverenity národních států

Eroze demokracie a vylučování člověka z rozhodovacích procesů probíhá z více stran. Kvůli byrokratizaci rozhodovacího procesu je stále více jevů, procesů a událostí vyňato z rozhodovacích možností jedince, volených místních, regionálních a národních zastupitelstev. Byrokratické centrum je anonymní a neproniknutelné. Současná podoba evropské demokracie má podobu odcizení rozhodování člověku a odcizení člověka moci. Bruselská byrokracie vytvořila kolem tisíce komisí a zaměstnává 38 tisíc úředníků. Kolem nich se podle různých odhadů pohybuje 10 až 100 tisíc lobbistů. V prostoru vyme-

³⁷ Moderní přístup k přírodě jako celku představuje dokument *Nájemní smlouva se Zemí* českých evolučních ontologů.

³⁸ O takovýchto obrazech ve vývoji lidstva hovoří např. legendy o Atlantidě, ale i vědecky ověřená historie zániku velkých říší i menších sociálních entit. Do evropské civilizace vnesl legendu o Atlantidě Platon zmínkou v dialozích *Timaios* a *Kritias*. Platon se odvolává na egyptské prameny.

zeném hierarchickou strukturou tisíců úředníků, jejich komisemi a lobbisty probíhá skutečné každodenní rozhodování.

V rámci Evropské unie je uznáván princip subsidiarity, to znamená, že rozhodovací kompetence jsou delegovány na místo, kde probíhá proces, o němž se rozhoduje. Vychází se z toho, že kde existuje daný jev, došlo ke konkrétní události a probíhá určitý proces, tam jsou také největší znalosti, a tedy i kompetence rozhodovat s vědomím konkrétních souvislostí. Teoreticky to znamená přesun moci z vlád národních států na regiony, z regionů na obce atd.

Ve skutečnosti Evropská unie postavila své fungování na produkci a kontrole neuvěřitelného množství norem na všechno. Normy na všechno, které vznikly v anonymním procesu bruselského úřednického molocha, likvidují rozhodování na všech stupních evropského organismu, vyřazují lidského činitele ze života, resp. pod tlakem sankcí z dálného Bruselu činí z lidí a ze subjektů veřejné správy naplňovatele norem, na jejichž tvorbu nemají sebemenší vliv. Výsledkem není přesun rozhodování na lidi, ale výrazné snížení vlivu lidí na rozhodování. Z fungování úřednického molocha takovýchto rozměrů vyplývají absurdity, jako např. vyčlenění finančních prostředků na boj proti kouření a dotace v řádech miliard eur pěstitelům tabáku. Dalo by se říci, že vedoucí úlohu strany jsme vyměnili za vedoucí úlohu anonymního bruselského aparátu naplňovanou prostřednictvím zákonů, podzákonů, norem, paragrafů, kvót a předpisů. Naše situace připomíná Kafkova zeměměřiče K., který v hostinci v podhradí čeká na signály ze Zámku. (Kafka, 1966)

V aktuálním stavu demokracie vidí problém Václav Klaus (2006). Ve vystoupení „Obava o svobodu je jediné, co mne trápí“ na tradičním Evropském fóru v Rakousku upozornil na nedoceňované nebezpečí postdemokracie a s ní spojené omezování lidské svobody. Brusel podle Klause omezuje lidské svobody a rozbíjí stát jako výlučnou a nenahraditelnou základnu politické demokracie. Rizika pro fungování demokracie v Evropské unii viděl Klaus již na počátku rozšiřování EU. „Dojde k zesílení demokratického deficitu rozhodování, ke snížení rozsahu procedur demokratického typu ve prospěch hierarchického rozhodování, ke zvýšení podílu moci užšího jádra unie, ke zvětšení počtu oblastí, kde je v EU používáno většinové hlasování. K nepříjemným přízpusobovacím procesům bude patřit i nárůst anonymity rozhodování, zvětšení vzdálenosti občana od centra rozhodování, další depersonifikace EU jako takové atd. Tyto vedlejší efekty, které musím řadit mezi náklady, v žádném případě nejsou příznivé.“³⁹

Na nebezpečí byrokracie upozorňoval i Karl R. Popper: „Je-li úkolem státu bdít nad rovností práv a povinností svých občanů, stává se státní moc pro svobodu nebezpečím. Tím nebezpečím může být byrokracie, která se stane vládnoucí třídou a tak ohrožuje nejen svobodu, nýbrž nakonec i rovnost a může je za určitých okolností zničit obě. Můžeme být zotročeni nejen nějakým jedním

³⁹ Projev V. Klause na Evropském fóru v Alpbachu, 29. srpna 2004.

diktátorem, takovým Mussolinim, Stalinem nebo Hitlerem, nýbrž i samotným státem, anonymní byrokracií.“ (Popper, Lorenz, 1997, s. 121)

Nebezpečí destrukce evropské demokracie prostřednictvím evropské byrokracie si uvědomují dokonce někteří evropští politici působící v nejvyšších evropských funkcích. Místopředseda Evropské komise Günter Verheugen (2006) tyto své obavy v rozhovoru pro *Süddeutsche Zeitung* i zveřejnil. „Za posledních několik let narostla moc vysoko postavených úředníků do takové míry, že se leckde ztrácí nad institucemi kontrola.“ Dále uvedl, že ho „znepokojily některé oficiální dopisy úředníků EU, které byly adresovány členským zemím a byly velmi arogantní, příliš technické a povýšenecké“. Moc a sebevědomí bruselské byrokracie se okamžitě manifestovaly ostrým odmítnutím Verheugenových názorů a kritikou jeho osoby.

Rozklad demokratického politického systému způsobují také nadnárodní korporace. V minulosti byly korporace součástí národních kultur v nejširším významu pojmu kultura, byly zakotveny v řadě subsystémů společnosti a byly spjaty celou sítí vazeb s danou společností. Jejich imanentním zájmem byla v té či oné míře stabilita a rozvoj společnosti. Nepřesahovaly společnost, a proto regulativy společnosti definovaly jejich pozici a činnost. V takovém prostředí se korporace svou aktivitou podílela na reprodukci společnosti, ale neredefinovala svou činností zájmy státu a společnosti. V procesu koncentrace kapitálu však korporace již dávno překročily hranice státu a úměrně s růstem kapitálu roste jejich politická moc a vliv.

Vzhledem ke svému nadnárodnímu charakteru nejsou propojeny s celým národním společenským systémem a změnily se i jejich zájmy. Oproti předchozí etapě se zvýraznila diskrepance mezi jejich hlavním zájmem, jímž je především zisk. Již pouze nevyužívají stávající společenské, kulturní, politické, právní a jiné prostředí, ale intervenují do něj a přetvářejí ho do podoby, která je optimální pro maximalizaci jejich zisku. V původních mateřských zemích bývají nadnárodní korporace více spjaty se společností a propojeny s tamní politickou elitou. V zemích, do nichž nadnárodní korporace expandují, se už chovají přímočařeji a prostředí pro své aktivity si nejrůznějšími prostředky a mechanismy přímo konstruují.

Základním prostředkem je získání vlivu na místní domorodou politickou elitu⁴⁰ a tím také vlivu na tvorbu politického a legislativního prostředí. Nadnárodní korporace vládnou sofistikovaným know-how a logistickým zázemím, do kterého patří i mediální impéria a zpravodajské služby. Vzhledem ke globalizaci informací a médií nadnárodní korporace vytvářejí a kontrolují světové veřejné mínění. Zde, v mediálním a virtuálním mocenském centru, se reálně určuje, které volby proběhly v pořádku, či byly zmanipulovány

⁴⁰ V době otrokářství v USA byli noví otroci získáváni v Africe pomocí kmenových náčelníků. Za hrst červených korálek přepadli sousední kmen a spoutané zajatce ze sousedního kmene předali bílým otrokářům. Podstata tohoto mechanismu zůstává stejná, jen již nejde o červené korálky.

a výsledky nebudou uznány. Zde se rozhoduje, která světová mravní autorita oznámí světu novou ideu „humanitárního bombardování“. Demokratický proces zdržuje a ekologie zatěžuje a obojí snižuje zisk. Proto se demokracie stává deklarativní a skutečné rozhodování probíhá skrytě mimo demokratické procesy. Temporalita tvorby zisku a makroekonomických procesů je jiná než temporalita přírodních, klimatických a sociálněevolučních procesů. Nebezpečím je, že rozhodování nadnárodních korporací v zájmu zisku probíhá v rozměru „teď a tady“, čímž jsou přírodní a sociálněevoluční procesy ignorovány a narušovány.

Zájmem planety a člověka je šetřit zdroje. Když však lidé v Čechách odeberou méně tepla, zaplatí za jednotku tepla více, když spotřebují méně vody, zaplatí za odebranou objemovou jednotku vody a za odpadní vodu více. Zájmem korporací není šetřit zdroje, ale naopak je co nejvíce konzumovat. Zatímco prioritní ekologický princip tvrdí, že nejlepší je energie, která vůbec nebyla vyrobena a spotřebována, od energetických společností jsme mohli po mírné zimě 2006/2007 slyšet absurdní výroky o zimě katastrofální, protože obyvatelé odebrali málo energie. Zájem člověka a planety stojí v protikladu k zájmům korporací, které vznikly privatizací veřejného sektoru a veřejného zájmu a jejichž jediným zájmem je zisk.

Ve specifickém postavení jsou mezinárodní a v současnosti již globální instituce, jako je Světová banka, Mezinárodní měnový fond, G8, Světová obchodní organizace (WTO). Nadnárodní korporace uplatňují svůj vliv na tyto instituce jednak přímo a jednak nepřímo prostřednictvím politických reprezentací národních států. Tyto instituce, jejichž vedení nikdy nebylo voleno žádným voličem, takže je nelze ani podle pravidel formální demokracie považovat za demokratické, mají obrovský, avšak skrytý a nekontrolovatelný globální vliv a moc. Tyto organizace jsou dalším kanálem, jehož prostřednictvím nadnárodní korporace realizují své zájmy. Východiskem jejich působení je neoliberalní doktrína a veškeré regulativy, kterými vůči státům a dalším subjektům disponují a které jsou využívány v zájmu této ideologie. Principy neoliberalní doktríny jsou uplatňovány plošně, avšak v zájmu silných globálních hráčů – nadnárodních korporací – se od neoliberalních principů pružně upouští a je vyvíjen silný ekonomický, politický i vojenský tlak v jejich prospěch. Neoliberalní doktrína je používána jako ideologicko-mocenský nástroj vůči slabším hráčům na globální šachovnici, zatímco ti nejsilnější podle svých zájmů a potřeb opouštějí liberální pravidla a využívají ochranná opatření státu i státní dotace. Na té nejobecnější globální úrovni je rozhodováno o rozpouštění sociálního státu, destrukci veřejného sektoru, veřejného zájmu a veřejných služeb a o jejich privatizaci. Degradace veřejného zájmu pokračuje na úrovni národních politických elit. Nadnárodní korporace jsou tak zbavovány konkurenta a otevírá se jim další oblast k realizaci zisku.

Hierarchická struktura od úrovně globálních institucí přes evropské instituce až k národní politické reprezentaci ovlivňuje rozhodování občana.

Svoboda je možnost rozhodovat o sobě a o věcech, které se mě týkají. Uvedené instituce jedinci rozhodovací prostor zužují, alespoň v podstatných věcech. Globalizace v sobě tedy nese i zužování prostoru k rozhodování člověka ve věcech předmětného zájmu národních a nadnárodních ekonomických a politických elit a organizovaného zločinu.

Nejdříve a nejobecněji rozhodovací prostor jedince zúží globální neoliberalní instituce, následuje Evropská unie, která rozhodovací prostor dále omezí prostřednictvím směrnic, zákonů a kvót, a následují nadnárodní korporace a vláda. Svobodnému člověku pak v rozhodovacím koláči zbude prostor pro rozhodování o věcech, které uvedené subjekty nezajímají. Politické elitě jde spíše o to, aby měl občan pocit svobody a pocit, že o něčem rozhoduje, ale ne o to, aby skutečně rozhodoval.

Manipulace v mediálním, digitalizovaném a algoritmizovaném světě, digitální otisk životního pole v kyberprostoru a manipulace lidí

Proniknutí digitálních technologií do života jedince a společnosti přináší i řadu neplánovaných či nečekaných důsledků. Syntéza mnoha dílčích jevů přináší nový fenomén – digitalizaci životního pole a životního způsobu člověka. Informační společnost neznamená pouze tok informací směrem k jejich uživateli a aktivní komunikaci mezi lidmi pomocí nových technologií. Digitalizace komunikační a informační aktivity lidí vytváří v úhrnu virtuální realitu, která je konstruována prostřednictvím svých vlastních zákonitostí. Vedle přirozeného světa vzniká v informační společnosti kyberprostor a jedinec je „vnořen“ a pohybuje se také v tomto kyberprostoru. Virtuální aktivity a pohyb v kyberprostoru vytvářejí digitální stopy, takže jedinec nejenže informace aktivně vyhledává a vysílá, ale také po sobě zanechává stopy, které se hromadí a strukturují. Každý jedinec tak v kyberprostoru vytváří svůj vlastní archiv. Tento fenomén digitalizace a informační společnosti je však individuálně lidským a společenským problémem. Nezáměrně produkováné informační digitální stopy představují jakýsi digitální smog, jehož existence je pro jedince riziková. Daní člověka za život v informační společnosti je ztráta soukromí a všeho toho, co může na existenci digitálních stop navazovat.

Vedle digitálního smogu, který obsahuje informace o jedinci shromážděné nezáměrně, existují další kategorie informací – digitální stopy jedince. K charakteristikám digitální stopy patří, zda ji produkuje a shromažďuje sám jedinec, záměrně, či nezáměrně, cílově, či jako vedlejší produkt dalších aktivit, zda vzniká nezáměrně, či cíleně aktivitou jiného subjektu a jakou technologií je informace získána. Podle těchto rysů pak můžeme digitální stopy členit do několika kategorií – na informace, které:

- vyprodukoval jedinec pro veřejné auditorium (např. webová stránka, prezentace, blog);

- vyprodukoval jedinec pro omezenou skupinu příjemců (chaty, konference);
- vyprodukoval jedinec pouze pro druhého člověka (e-mail);
- vyprodukuje jedinec nezáměrně při jiné činnosti (e-banking, nákup na internetu);
- produkují a shromažďují jiné subjekty jako vedlejší produkt jiných aktivit (cestovní karty ČD);
- jsou záměrně získávány a shromažďovány jinými subjekty bez vědomí a bez souhlasu jedince, jehož se týkají (policie, bezpečnostní agentury, kamerové systémy, elektronický vrátný).

Již v současnosti po sobě člověk neustále zanechává digitální stopy, často aniž by si to uvědomoval. Platební karty, e-banking, veškeré aktivity na internetu, elektronické karty pro vstup do budov a místností, karty zabezpečující evidenci zaměstnanců, používání mobilu, nákup na internetu, začínající čipování lidí, zavádění elektronických pasů, cestovních průkazek ČD, kamerové systémy. Digitální stopy v kyberprostoru postupně vytvářejí digitální otisk životního pole člověka, jako když krasobruslařka na čistém ledě vykresluje osmičky. Tento otisk je neustále aktualizován, a jak postupuje digitalizace, stále se zdokonaluje, urychluje a strukturuje. Virtuální archiv o člověku obsahuje jeho historii a současnost jeho osobních a pracovních kontaktů, životní způsob, konzumní, komerční a nákupní zvyky, pohyby v přirozeném časoprostoru, sexuální orientaci, informační zájmy a potřeby, témata, o která se zajímá, obsah a frekvenci vzdělávání.

Systém je obohacen další formou sledování, která není vedlejším produktem, ale je sama o sobě cílem. Jako součást prevence jsou v městech budovány kamerové systémy, které zaznamenávají a archivují záznamy o lidech pohybujících se v daném prostoru. Prevence by měla být individuální a adresná. Kriminalita reálná a latentní se týká pouze části populace, jejíž podíl nepřesahuje 1 %. Objektem sledování kamerového systému však není toto procento, ale 100 % populace. Je relevantní, aby bylo 99 % populace zbaveno trvale soukromí, protože policie není schopna se vypořádat s 1 % delikventní a rizikové skupiny populace? Je opravdu cílem pouze sledování rizikové populace a sledování ostatních je nežádoucím, vedlejším produktem, anebo je naopak záměrně sledována celá populace a riziková skupina slouží pouze ke zdůvodnění celého systému?

Policejní kamerový systém rozšiřují další kamery soukromých subjektů, umístované na nejrůznějších místech. V šatnách plaveckých bazénů, v metru, v bankách. Rovněž ve školách se již projevila snaha kamerami hlídat žáky i učitele při vyučování, sledování probíhá i prostřednictvím družic. Brzy se dostaneme do situace, že budeme sledováni po celou dobu svého pobytu mimo domov.

Vizuální systém je doplňován i audio sledováním. V souvislosti s politickými kauzami⁴¹ občas proniknou informace o telefonních odposleších pevných linek i mobilních telefonů. V rámci médií vyvolané kauzy kolem odposlechnů jsme od kompetentních funkcionářů mohli slyšet, že kdo nedělá nic špatného, tomu nemohou odposlechy vadit. Je tato teze relevantní výpovědí o kultur-
nosti policie a dalších orgánů činných v trestním řízení a o jejich přístupu k lidským právům? Vypovídá o směřování aktivit Policie ČR do budoucna? Budu-li do telefonu přítelkyni recitovat Shakespearovy *Sonety*, těžko na tom někdo shledá něco závadného, a přesto by mi velice vadilo, kdyby mou recitaci poslouchali i policejní důstojníci. O bezmocnosti občana vůči policejním odposlechům vypovídá i skutečnost, že se jim během „války policajtů“ neubránili ani ředitel Národního bezpečnostního úřadu či policejní prezident a kvůli tomu museli rezignovat na své funkce. Oficiální odposlechy jsou poměrně časté⁴², ale současná technika samozřejmě zpřístupnila telefonní odposlechy i mimo policii v podstatě komukoli, zvláště pak organizovanému zločinu se špičkovým technickým vybavením.

Ke sledování a kontrolování lidí slouží perspektivní technika **RFID – čipová technologie nahrazující čárové kódy**. Každý čip obsahuje minimálně jedinečnou identifikaci – číselný kód, jehož struktura a přidělování jsou již mezinárodně standardizovány. Čip nemá vlastní zdroj energie, může ale informace vysílat na dálku, kdykoli je v dosahu čtečky (skeneru), jejíž záření jej zaktivuje. Jde o rádiové vlnění na frekvencích 125 kHz, 134 kHz a 13,56 MHz, odtud také anglická zkratka RFID – Radio Frequency Identification. „Číst“ čipy (resp. informace do nich vložené) je možné na vzdálenost metrů. S využitím technologie RFID se počítá u osobních dokladů, např. europasů, jejichž čipy by měly obsahovat elektronickou podobu tváře a otisk prstu. Ještě dále zachází přímo čipování lidí. Jde o opatření, která by podpořila státní kontrolu a vedla k nárůstu moci represivních složek státu.

Trendem v odbavování cestujících ve veřejné dopravě jsou nejen u nás, ale i všude ve světě **elektronické systémy výběru jízdného – čipové cestovní karty**. Projekt *Národní dopravní karty* realizují České dráhy a tento produkt je kompatibilní s již existujícími systémy. Čipové karty mají mnoho podob. V zásadě se jedná o elektronické médium, které umožňuje úhradu jízdného podle zvoleného tarifu. Může fungovat buď jako předplatní jízdenka na určité období nebo určitý počet jízd, nebo jako tzv. elektronická peněženka na úhradu jízd pro jednotlivou jízdu, nebo kombinace obojího. Tyto zdánlivě efektivní systémy jsou však problematické z jiného důvodu. Ke svému fungování totiž potřebují sledovat údaje o každé čipové kartě v systému, a to znamená sledování pohybu osob po dopravním systému a vedení jejich

⁴¹ Na střetech velkých politických stran je pozitivní fakt, že na veřejnost uniknou informace, které by se tam jinak nedostaly.

⁴² Prezident V. Klaus byl šokován množstvím policejních telefonních odposlechnů.

individuálních účtů (kreditů). Shromažďování množství citlivých údajů bez vědomí cestujících a bez možnosti to jakkoli z jejich strany ovlivnit je výrazným zásahem do práv a svobod občanů. Podmínkou vydání karty je poskytnutí osobních údajů z občanského průkazu dopravci. K tomu dá cestující souhlas tím, že prostě podepíše příslušnou vyplněnou žádost o vydání karty. Tak se osobní data dostanou do databáze dopravce, přičemž obvykle nerozhoduje, zda požadujete slevu (student, důchodce), nebo ne. Kdo neposkytne osobní údaje, nemá nárok nejen na slevu, ale leckdy např. ani na občanské měsíční jízdné. Nejzávažnějším problémem však je skutečnost, že dopravce ví, kdy, odkud a kam cestující jede.

Ke kriminalistickým metodám patří **identifikace osob ze vzorků DNA** získaných z biologického materiálu. Vzorky DNA nemusí sloužit jen prostému srovnání shody, jako je tomu u otisků prstů. Dekódování DNA poskytne kompletní virtuální fyzickou i mentální podobu zkoumané osoby. Vzhledem k tomu řeší prakticky všechny země provozující národní databáze DNA etické a společenské otázky. Tlak na vybudování těchto databází a jejich propojení má původ v cizině a datuje se od druhé poloviny devadesátých let. Od počátku je agilní zejména americká FBI, která k provozu databáze poskytovala většinu zemí software (systém CODIS – Combined DNA Index System), v devadesátých letech byla iniciativní i Evropská unie. Samotný odběr vzorků je prováděn na pracovištích policie, vlastní čtení DNA a uchovávání vzorků provádí pražské centrální pracoviště Kriminalistického ústavu Policie ČR a pět regionálních pracovišť.

Ačkoli se dnes „čte“ ta část DNA, která údajně nekóduje žádné vlastnosti vyjma pohlaví osoby, nelze do budoucna vyloučit možnosti jejího zneužití. Samotný biologický vzorek se totiž uchovává stejnou dobu jako informace, tj. desítky let. Vzorek pochopitelně obsahuje kompletní DNA, z níž lze kdykoli později (a pravděpodobně s rozvojem technologií levněji a snáze) přečíst jakoukoli informaci uloženou v genomu. Pokušení využít tyto disponibilní informace nejen k identifikaci, ale i k výzkumu kódovaných vlastností jistě je a bude velké, např. s ohledem na to, že se prokazuje pravděpodobný vliv genů na chování jednotlivce. Vedle obavy před poptávkou ze strany státu a jeho složek je v současnosti aktuální uvažovat i o rizicích ze strany soukromého sektoru. Existují signály o velkém zájmu o tyto údaje. Ještě reálnější nebezpečí však představuje poptávka komerčního soukromého sektoru. Ne nadarmo se objevuje termín „genetická diskriminace“, před níž varuje i autor DNA-testování Alec Jeffreys. V zahraničí je již aktuálním problémem, že genetické profily osob vyžadují zaměstnavatelé či pojišťovny nebo si je nelegálně opatřují.

Málokdy byla v historii omezena lidská práva a svobody tak velkému počtu lidí v tak krátkém čase jako v USA po 11. září 2001. Zřícení dvou mrakodrapů a zahynutí dvou a půl tisíce Američanů přineslo občanům USA redukci jejich lidských práv a svobod a zavedení systému jejich permanentní kontroly. Pro

ostatní svět to znamenalo zavádění sofistikovaných systémů sledování občanů jiných států. I když se prokázalo, že irácký režim nepodporoval al-Káidu ani neměl, nevyráběl a nevyvíjel zbraně hromadného ničení, čímž se americká okupace Iráku zdůvodňovala, americká a britská vojska dál v Iráku zůstávají s tím, že irácká vláda by současný stav sama nezvládla. Je to argumentace v kruhu. Současný stav je důsledkem americké okupace a zároveň příčinou, proč nelze okupaci skončit. Tato argumentace se může stát obecně platnou. Vojenský rozklad státu je odůvodněním, proč zde okupační vojska musí zůstat.

Paradoxně byla občanům USA zredukována lidská práva a svobody, Irák byl rozbombardován a zahynulo více než půl milionů Iráčanů, byly vytvořeny sofistikované systémy sledování lidí, a přitom teroristických útoků přibývá, organizace al-Káida vzkvétá a Usámu bin Ládina Američané přes „veškerou snahu“ nedopadli. Jak je možné, že se to USA s rozpočtem na vojenské výdaje velkým jako součet rozpočtů celého zbytku světa, s tak technologicky vyspělou armádou, zpravodajskými službami a špičkovou technikou sledování nepodařilo? Zdá se, že aktivity Bushovy administrativy po 11. září 2001 přinesly jediný skutečný efekt – omezení lidských práv a svobod. Po analýze událostí se opět vynořuje současný civilizační trend, který představuje růst kontroly nad občanem a omezování jeho soukromí a svobody metodami Velkého bratra. Vzhledem k tomu, že USA jsou na špičce civilizačního vývoje a fenomény a procesy v USA se s časovým posunem objeví ve zbytku světa, je vývoj posledních let v USA závažný pro celou lidskou civilizaci. Kritický pohled na současnou politiku USA nelze zjednodušeně vnímat jako projev antiamerikanismu. Ke kritikům současné americké administrativy patří exponenti z nejvyšších pater americké politické elity. Bývalý americký prezident a nositel Nobelovy ceny Jimmy Carter (2007) označil politiku George Bushe za nejhorší v dějinách USA, popírající americké hodnoty. Bývalý senátor a kandidát na prezidenta Mike Gravel v přednášce na univerzitě⁴³ analyzoval současný stav americké společnosti a k současné bezpečnostní politice řekl: „Obranná a zahraniční politika spolu úzce souvisejí. Politici se vyhýbají kritickému postoji vůči vojenskému establishmentu ze strachu, aby nebyl brán v potaz jejich patriotismus. Měli bychom se řídit varováním prezidenta Eisenhowera, že přehnaný důraz na vojenskou moc plodí kulturu militarismu, která ohrožuje životně důležité oblasti naší společnosti, a že přehnaný důraz na tuto moc nakonec nevyhnutelně povede k našemu kolapsu jako velkého národa a jako demokracie.“ (Gravel, 2006)

Daleko nejsnazší je sledovat informace o daném jedinci na internetu. Americké firmy provozující vyhledávače (naposled nátlaku amerických bezpečnostních složek podlehl Google) musí předávat bezpečnostním orgánům

⁴³ Přednáška proběhla 1. listopadu 2006 na New Hampshire Institute of Politics of St. Anselm College.

USA požadované informace o svých klientech. Možnost skrytě sledovat uživatele se dále prohlubuje s vývojem softwaru a hardwaru.

Již v současnosti, ale především v nedaleké budoucnosti bude možné v reálném čase on-line propojovat všechny informace o jedinci. Ten, kdo má informace, má moc a ten, kdo bude disponovat propojenými databázemi o lidech, bude v systémové výhodě. Bez ohledu na to, kde budou tyto informace uloženy, je budou využívat subjekty, které mají moc a peníze.

Prorůstání organizovaného zločinu politickým a ekonomickým systémem je dlouhodobý světový trend. Toto propojování se neděje jednorázovým aktem, ale postupně se naplňuje jednotlivými společenskými akty v různých oblastech s různou temporalitou, takže je obtížné vymezit v daném čase aktuální stav tohoto procesu, a tedy i stav propojování a využívání databází a informací organizovaným zločinem.

Jedinec v komputerovaném a algoritmizovaném světě korporací

Jeden z nových fenoménů formujících informační společnost je digitální stopa a digitální archiv člověka v kyberprostoru, druhým zásadním fenoménem jsou velké korporace a veřejnoprávní a státní instituce a jejich chování vůči člověku, občanu, klientovi. V průmyslové revoluci byla nahrazena biologická síla lidí a zvířat parní silou a elektřinou, ruční výroba, v níž byl jedinec tvůrcem celého výrobku, byla rozdělena na dílčí úkony a části výrobku. Tovární a pásová výroba z jednotlivých tvůrčích výrobců vyprodukovala dělníky a dělnickou třídu. Výroba vyžadovala určitou kvalifikaci a gramotnost pracovní síly. Vzdělanější nový subjekt si na historické scéně vybojoval volební právo a začal se podílet na proměnách společnosti.

Po mechanizaci a automatizaci výroby a přesunech civilizačního významu z priméru a sekundéru do terciéru a kvartéru, které jsou nejsilněji spjaty s informační společností a s její ekonomikou, se do centra pozornosti přesunula racionalizace prodeje výrobku přesunem některých úkonů z prodejce na zákazníka. Tento proces, v němž dochází k rozkladu na řadu dílčích navazujících úkonů, byl nejdříve a nejdůsledněji uplatněn v rychlém stravování a podle světově nejznámější firmy nazván mcdonaldizace. Mcdonaldizace znamená jednak rozložení výroby na řadu dílčích úkonů s přesnými, kontrolovatelnými normami, jednak převedení úkonů, které v tradiční výrobě a ve službách vykonává firma, na zákazníka. Dalším prvkem systému jsou nástroje na jedno použití. K dílčím úkonům jsou subdodavateli připraveny polotovary a nástroje. Následnou úsporu představuje v další etapě odstranění restaurace a poskytování produktů rychlého stravování do auta. Mcdonaldizace se z rychlého stravování přesouvá do dalších oblastí.

Rozklad totality přirozeného světa a interakce mezi jedincem a institucí na řadu prvků je především obrovskou redukcí, protože varieta přirozeného světa mnohonásobně převyšuje varietu jakéhokoli jejího modelu. Instituce

hledají reakci na stimuly, problémy a otázky v rámci tohoto zredukovaného modelu. K zredukovanému systému otázek a problémů je přiřazena redukována množina odpovědí a řešení. Vytvořený program, jenž zahrnuje množinu otázek, množinu odpovědí a způsob interakce mezi nimi, je vlastně aplikací mcdonaldizace na vztah klienta, zákazníka a instituce. Agenda je atomizována na nejmenší částičky a „kvazidigitalizována“ na ano–ne a úředník je naprogramován na komunikaci o vybraném tématu na úrovni ano–ne. Tento systém do určité míry funguje, pokud zákazník přichází s problémem, který organizace očekává a připouští, a je tedy naprogramován.

Komunikace mezi korporacemi a úřady na jedné straně a občanem, zákazníkem a klientem na straně druhé však již problémy „algoritmizované společnosti“ ukazuje. Klient, který je subjektem problému v jeho komplexnosti, obtížně komunikuje s „digitalizovaným úředníkem“, který nejenže není připraven na řešení problému, ale systémově je omezen pouze na reakci na jeden digitalizovaný prvek programu. Pokud by byl kompetentní a reagoval tvořivě, je za takový přístup systémově sankcionován.⁴⁴

Komunikace v algoritmizovaném prostředí vylučuje tvořivost, je z ní vypreparován problémový a individuální přístup. Člověk jako klient na jedné straně a jako úředník na straně druhé jsou zredukováni na prvky spojené s určitou operací systému a jsou odcizeni své lidské podstatě, omezení ve své tvořivosti a aktivitě. Korporace a firmy si spíše vytvářejí jakési virtuální opevnění, které je chrání před zákazníkem a před komunikací s ním, místo aby mu komunikaci usnadňovaly. Telecom změnil svůj název na Telefónica O2 a svou obranu před zákazníkem stále zdokonaluje. Chrání se před ním řadou číselných voleb, které klient musí postupně vybrat, aby se dostal k živé operátorce. Pokud neztratí trpělivost a někdy i po desítkách minut se k ní dostane, může situace např. vyvrcholit, jestliže operátorka umí špatně česky a v podstatě mu nerozumí. Pokud česky umí, situace nemusí být o mnoho lepší, pakliže se zákazník netrefí do několika naučených vět a prvků problému.

Operátorka UPC umí zavolat zákazníkovi a sdělit mu, proč by měl s telefonováním přejít k UPC, ale už neví, jak se chová technik, který přijde telefon zapojit. Tento technik zase vůbec netuší, co UPC zákazníkům nabízí, třeba nezná ani webovou stránku UPC, a prohlásí, že s UPC nemá nic společného a není schopen udělat to, co UPC nabízí. O vzniklém problému není UPC kvůli přednastavené elektronické komunikaci prostřednictvím formuláře vůbec schopna komunikovat.

⁴⁴ Zákazník České pošty, který si zaplatí službu placení rozhlasového poplatku prostřednictvím SIPO, nemůže jako komerční subjekt tuto službu zrušit. Jakmile se jednou stane zákazníkem, přestává být plnohodnotným a svéprávným občanem, je subjektem, jednou stranou komerční smlouvy a rozhoduje o něm Český rozhlas a Česká pošta. Pokud nechce platit rozhlasový poplatek prostřednictvím SIPO, musí vyplnit dotazník, který mu předloží Česká pošta. V dotazníku občan informuje, zda ohluchl, oslepl, a poskytuje další informace.

Korporace a úřady nejsou schopny zpětné vazby, nejsou schopny či ochotny požadavky a informace zákazníků reflektovat a podle potřeb, které z nich vyplývají, tvořivě modifikovat systém. V korporaci zaměstnanec zajímá jeho digitalizovaný segment a nemá zájem o nic, co tento segment přesahuje. Problém zákazníka, který se nevejde do segmentu zaměstnance, je téměř neřešitelný.⁴⁵ Skutečný subjekt korporace je přirozené skutečnosti a reálným problémům vzdálen a možná by mu dělalo problém najít na mapě Českou republiku.

Situace člověka v prostředí korporací připomíná špatného zedníka, který sám sebe obezdí. Zprivatizovali jsme veřejný sektor a Velký bratr v podobě korporací nám neustále zužuje rozhodovací prostor a nutí nás k chování podle modelu, v němž jsme prvky jeho algoritmizované skutečnosti. Stále silněji jsme tlačeni, abychom se chovali jako Shannonova kybernetická myš, která má v bludišti pomocí potravy a elektrických šoků předurčenou cestu, kudy má jít. Tím se zásadně mění sociální prostředí české společnosti a sociální pole českého člověka, což se zpětně promítá do modální osobnosti a jejího chování. Čechům je sice vyčítán švejkovský přístup k životu, ale na druhou stranu je pro ně charakteristická schopnost improvizace v nestandardních situacích, kreativita a snaha hledat řešení. Tyto vlastnosti jim pomáhaly k úspěchu i v zahraniční konkurenci. Digitalizované a algoritmizované sociální prostředí improvizaci a tvořivost vylučuje, a to na obou stranách komunikace, u naprogramovaných českých úředníků i u českých zákazníků. Sociální zrání české modální osobnosti v podmínkách decentralizované algoritmizované totality korporací proto bude utlumovat staletími formovanou sociální improvizaci a tvořivý přístup k řešení problémů, tak typický pro Čechy.

Postdemokratický totalitarismus

Zatímco tradiční totalitu definovala vězeňská cela, postmoderní totalitarismus charakterizuje jakási virtuální cela, která se pohybuje spolu s jedincem a které si vůbec nemusí být vědom, pokud se chová podle algoritmů vládnoucí elity. Jakmile se však začne odchylovat a chovat v rozporu s těmito algoritmy, virtuální cela začne „prolínat“ do přirozeného světa, omezovat jedince v chování a blokovat nežádoucí varianty chování. K příchodu nových forem společenského života nedošlo nečekaně a nepozorovaně. Max Weber viděl hrozbu v neosobních silách postupující racionalizace všech oblastí života. Očekával, že zájmy reprodukce organizací budou nadřazeny všem ostatním cílům. Alexis de Tocqueville (1992) upozorňoval na to, že za proměnou vnější fasády při přechodu od tradiční k moderní společnosti se skrývá nárůst stále neosobnější moci, která bez ohledu na zdání dané procesem demokratizace ustavičně sílí a roste. (Keller, 2005)

⁴⁵ Zkušenosti zákazníků s Telefónikou O2 publikované v *Britských listech* působí na člověka, který nemá s touto korporací zkušenosti, naprosto šíleně a nevěrohodně.

Člověk v algoritmizovaném a digitalizovaném světě korporací je při použití starých kritérií totalitního systému zcela svobodný. Může říkat, co chce, není zavřený ve vězení, lágru, koncentráku či gulagu. Svět se však mění a obsah svobody člověka se proměňuje s měnícím se světem. V tradiční totalitě je na člověka vyvíjen nátlak zvnějšku s cílem zabránit některým jeho aktivitám (což je významnější) a k jiným aktivitám ho přinutit. Nejvýznamnější metodou je represe a nástrojem bezpečnostní aparát státu. Hlavní směr represí tradičního totalitního státu je zaměřen na malou rizikovou skupinu, která odmítá adaptaci na systém.

Současný totalitarismus se deklaruje jako demokratický. K demokratické sebedeklaraci používá kritéria, podle nichž skutečně vypadá demokraticky. Tato kritéria jsou však z hlediska společenského vývoje mrtvá, a tudíž nereálná. Současný totalitarismus má podobu relevantní proměněné společnosti, která je důsledkem civilizačních změn.

Především minimalizuje vnější represi proti občanovi, to je až poslední možnost. Není represivně zaměřen vůči „rizikové“ skupině, ale působí na celek populace. Primárně nezasahuje vůči chování, ale je zaměřen na to, co v osobnosti chování dalece předchází. Působení je zaměřeno na mysl, postoje, názory, hodnoty, vzory. Silným nástrojem manipulace jsou vzory, které představují žádoucí životní styl, názory, postoje, mínění a hodnoty. Média vygenerovala kategorii „osobnost“, celebrita či V.I.P., která utváří myšlení a chování modálního člověka. Celebritou se člověk stane tím, že mu média věnují pozornost. Z hlediska vlivu na většinovou společnost se ukázalo, že účinnější jsou „osobnosti“ méně vzdělané, méně kultivované, úspěšné podle kritérií konzumní společnosti, s ne příliš vysokým IQ, se stylem života, který trvale generuje události a chování provokující tradiční morálku a sytící bulvární potřeby médií a lidí. Takové osobnosti oslovují většinu lidí, protože jim jsou blízké, nestaví před ně vysoké nároky a náročná kritéria, naopak jsou jedněmi z nich, a mediální konzument dokonce může srovnávat a říkat si, že je lepší, chytřejší. Tato kritéria dobře splňují modelky, „misky“, sportovci a „osobnosti na jedno použití“ vyrobené médii. Ženské časopisy, televizní vysílání a další média spolu s těmito „osobnostmi“ manipulují lidmi daleko účinněji, než činila v předchozím režimu StB. Jedinec zbavený lidských vazeb pospolitosti je jako součást osamělého davu (Riesman, 1968) před obrazovkou vydán na pospas mediální manipulaci, mediální totalitě.

Panství politické elity bylo v celé lidské historii podporováno její informační exkluzivní vybaveností. Informační asymetrie mezi masou a mocenskou elitou provázela celou historii lidstva. Vždyť i znalost skutečné podstaty zatmění slunce dokázala egyptská elita využít k ovládnutí davů. Informační asymetrii a exkluzivitu mění internet a tím se také mění předpoklady a důvody dosavadního politického systému postaveného na informační elitě.

Sebekontrola v síti naplňuje všechny znaky toho, co Tocqueville v neblahé předtuše označoval za známky příchodu nové a dosud netušené poroby.

Hovořil o moci, která se bude poslušným lidem jevit jako forma nebyvalé svobody. Hovořil o nezměrné moci, jež se bude tvářit jako síla sledující jen dobro každého jednotlivce, o moci, která navenek vystupuje jako formativní síla a jako zdroj lidské zodpovědnosti, samostatnosti a dospělosti, ale ve skutečnosti udržuje všechny lidi ve stavu trvalé nedospělosti a závislosti. (Keller, 2005)

Trend a aktuální stav ilustruje informovanost veřejnosti, politiků a „odborníků establishmentu“ o otázce americké radarové základny v České republice. Politická elita vylučuje možnost referenda k této otázce, protože občané nejsou schopni se v této otázce orientovat, proto musí rozhodovat odborníci a politici. Tato teze byla testována novou realitou občana, informačně vybaveného pomocí internetu. V propagandistických mediálních vystoupeních politiků, v kontaktních a diskusních pořadech byla tato teze vyvrácena, a naopak se projevila nižší informační vybavenost politiků a s nimi spojených odborníků, oproti poučenému občanovi.⁴⁶ Ministryně obrany, ministr zahraničí, náčelník Generálního štábu a další experti opakovaně tvrdili, že se jedná o základnu NATO, nikoli o americkou základnu. O „neinformovanosti a nekompetentnosti“ svědčily i jejich další výroky. Vzhledem k tomu, že politici a tito odborníci jsou zaměstnanci občana, je na něm, jak tento systémový problém v řízení společnosti vyřeší. Radikální proměna informační asymetrie mezi politickou elitou a občanem umožňuje změnu politického systému, který by korespondoval s novou situací informační společnosti a lépe naplňoval demokracii a práva občana.

Mediální manipulace a transplantace virtuálních produktů přirozenému světu

Prostřednictvím digitálních technologií se utváří informační společnost. Z hlediska doby trvání lidské civilizace vlastně v několika vteřinách či v časovém bodu došlo k takovým civilizačně zlomovým událostem, jako je vytvoření nástavby lidského mozku (osobní počítač) a planetární propojení lidských bytostí prostřednictvím této technologické nástavby člověka a internetu, vytvoření infosféry a kyberprostoru, v němž se rozvíjí primitivní i sofistikovaný virtuální život. Tyto fenomény proměňují všechny sféry života společnosti, včetně politického systému. Jevy, které dlouhodobě provázely politiku, dostávají v informační společnosti s masovým vlivem médií a kvalitativně novým působením nových technologií jiný význam a rozsah. Současný člověk dvě třetiny svého disponibilního času tráví s médii, po tuto dobu tedy na člověka média působí. Tento rozsah a všestrannost mediálního působení znamenají,

⁴⁶ Ukázalo se, že vzdělanost, kompetence a informovanost příslušných politiků a funkčních odborníků jsou v porovnání se starostou Trokavce, vesnice, kde má být základna vybudována, tak nízké, že nejsou schopni mu být v diskusi o základně rovnocennými partnery. V této kritické situaci se ukazuje potenciál vytváření autentické občanské společnosti.

že média přešla od dílčího ovlivňování obsahu mysli člověka k převážnému konstruování jeho mysli, obsahu jeho vědomí.

Nové **technologie** ve spojení s tradičními médii umožnily nejen utvářet postoje a mínění lidí k jednotlivým tématům, o která se zajímá politická a ekonomická elita, ale implementovat lidem konstrukci reality a skutečný svět nahradit jeho virtuální náhražkou, samozřejmě odpovídající zájmům politických elit, resp. nadnárodních korporací.

Vytváření virtuální reality navázalo na dřívější lidské činnosti, jako je reklama, marketing, PR. Tyto aktivity s novými informačními a komunikačními technologiemi a v nových podmínkách globální společnosti rozšířily pole své působnosti a jejími produkty se staly revoluce, převraty, političtí vůdci (a to ve smyslu jak vyrobení nového, tak virtuální likvidace starého politického vůdce) a transport produktu z virtuálního do přirozeného světa apod.⁴⁷

V postmoderní politice informační společnosti jsou klíčové přechody mezi mediální a virtuální realitou na jedné straně a přirozeným světem na straně druhé. V těchto přechodech mají velký význam manipulace s časem a prostorem. Například mediálně a virtuálně je vytvořen obraz výsledků a průběhu voleb ve virtuálním časoprostoru, který je přednastaven dějům v přirozeném světě. Subjekty virtuálního produktu vstupují s dílčími podpůrnými a mediálně zřetelnými aktivitami do dějů v přirozeném světě na podporu mediálního a virtuálního produktu prostřednictvím připravovaných a připravených reálných subjektů.

Informace o události uskutečněné v přirozeném světě a její interpretace nevstupují do mediálně a informačně prázdného prostoru, ale naopak je tento prostor vyplněn virtuálním produktem již před uskutečněním události. Jednak časový předstih, jednak informační embargo informací z přirozeného světa, jednak vyzdvižení dílčích aktivit připravených subjektů v přirozeném světě umožní společenskou akceptaci virtuálního produktu a její následné převedení do přirozeného světa, destrukci stavu, který je výsledkem vývoje v přirozeném světě, a jeho nahrazení virtuálním produktem. Popsané mechanismy představují model, jehož naplnění v realitě není absolutní, ale od případu k případu se míra jeho naplnění mění. Realita vždy modifikuje scénář či model.

V následném vývoji společenského systému probíhá svár dvou linií. V jedné linii pokračují setrvačností přirozené procesy z doby před implementací „virtuálního implantátu“, v druhé linii se začínají odvíjet procesy od virtuálního produktu – implantátu.

Vliv komputelizace a infosféry na realitu přirozeného světa lze již dnes pozorovat na každodenních jevech i na mimořádných událostech. Znamé jsou „barevné revoluce“. O politickém pozadí těchto převratů by se svět v minu-

⁴⁷ Fenomén převrácení příčinnosti vztahu mezi realitou a jejím obrazem popisuje americký film *Vrtěti psem*.

losti dozvěděl s padesátiletým odstupem po otevření archivů zpravodajských služeb. Samozřejmě by svět byl již dávno někde jinde a zveřejnění informací by mělo na realitu přirozeného světa minimální vliv, pokud vůbec nějaký. Při konstrukci reality manipulováním lidí je rozhodující, aby jedinec či skupina, se kterou je manipulováno, neznali záměr nebo scénář manipulujícího subjektu. Známost scénáře je kontraproduktivní k jeho efektivitě. Nová situace vyplývající z existence infosféry a kyberprostoru však tuto utajenost proměňuje. Temporalita přirozeného světa a temporalita kyberprostoru jsou odlišné a na hranicích těchto dvou entit můžeme hovořit o jakémisi „temporálním zlomu“. Přechody z jednoho do druhého časoprostoru vytvářejí nové efekty v obou světech, přirozeném i virtuálním. To je patrné i v případech tzv. barevných revolucí, kdy se převrat odehrává v rozmezí dnů až týdne. Rozhodující význam má okamžik voleb a uznání jejich výsledků. Výsledky jsou zpochybněny a souběžně do události vstupují média, na scéně se objevuje charismatický pohledný vůdce středního věku, zvyšuje se aktivita množících se občanských organizací, tvořených konstantním počtem identických jedinců a řízených exportovanými profesionálními manažery, kteří jsou k realizaci revoluce vyškoleni. Do oběhu se dostávají negativní informace (korupce, spojení s cizí mocí, temná minulost) o vůdci a politické straně, která volby údajně zmanipulovala. V zahraničních médiích se zprávy o barevné revoluci v romantickém designu permanentně dostávají na první místa deníků, televizního a rozhlasového zpravodajství, politici Evropské unie a USA začnou vyjadřovat podporu charismatickému vůdci. Tlak se stupňuje, vítěz voleb kolísá, ustupuje a s nálepkou zmanipulovaných voleb souhlasí s opakováním voleb či charismatickému vůdci přímo ustoupí. Celá událost probíhá ve formátu naprosté spontánnosti a samořízení davu, který v zemi revoluci provádí.

Existence infosféry a kyberprostoru však vnáší do události nové fenomény, jež intervenují do průběhu reálných dějů. Jedinci v planetárním kyberprostoru, kteří disponují dílčími informacemi vztahujícími se k některé fázi převratu či k dílčímu tématu, začnou tyto informace zveřejňovat a kyberprostor se v první fázi zahušťuje „barevnými“ informacemi. V druhé fázi se začnou na některých serverech či webových stránkách tyto informace koncentrovat, strukturovat, analyzovat a posléze se objevují závěry z těchto analýz. V konfrontaci analyzovaných závěrů a průběhu reálné události se začne vynořovat něco, co události předcházelo, co nebylo spontánní a co bychom mohli nazvat scénářem události. Vzhledem k odlišné temporalitě kyberprostoru a přirozeného světa virtuální informační děje sice startují s fázovým posunem za reálnou událostí, avšak realitu dobíhají a na události barevného převratu začnou vrhat „virtuální stín“. V závěru mohou temporálním zlomem informace v reálném on-line čase intervenovat do událostí barevného převratu. Z dekonspirovaného scénáře se dají odhadovat další fáze reálného průběhu událostí a barevná revoluce přichází o svou hlavní zbraň – mýtus spontánnosti.

Reflexe či konstrukce reality. Média a jazyk

Při reflexi a poznávání společenské a politické reality mají významné místo společenské vědy, jejichž předmětem je společnost, politický systém a jazyk, kterým je společenská a politická skutečnost popisována. Pokud vědní disciplína nesleduje realitu v jejích proměnách, hrozí nebezpečí, že namísto poznávání a reflexe zkoumaného výseku reality se postupně vymezí vůči umělé skutečnosti, vytvořené a stále reprodukované vlastní vědní disciplínou. Vztah mezi vědou a realitou se obrátí, věda nezkoumá realitu, ale produkuje ji, resp. umělou realitu vzniklou výkladem (konstrukcí) reality, a následně zkoumá svůj virtuální produkt. Do této fáze se částečně dostávají vědy zabývající se společenskou a především politickou realitou.

Každým dalším opakováním v médiích, na konferencích či v publikacích se z teze postupně stále více stává nevyvratitelná pravda, kterou je třeba opakovat nebo alespoň respektovat. A tak dospíváme k tomu, že se z teze stává axiom. Již nejde o závěr vyvozený z nashromážděných empirických poznatků ani o testovanou hypotézu, ale o výchozí tezi, o níž se nediskutuje, která je nevyvratitelná a na jejímž základě se teprve rozbíhá vlastní vědecké zkoumání. Tento axiom se stává limitujícím rámcem, svěřací kazajkou nového zkoumání reality, které je tak do značné míry již předurčeno. Přihlášení se k těmto axiomům má obdobnou funkci jako značkování teritoria šelmami – znamená virtuální identifikování se s „kmenem“.

Avšak zatímco se teze o politické realitě přeměňovala v axiom, politická realita dále žila a měnila se v čase. Tyto dva procesy axiomatizace teze a vývoje politického a společenského systému probíhají divergentně, v čase se od sebe neustále vzdalují, axiom stále méně vypovídá o realitě a stává se mýtem.

Reflexe reality, včetně politické, se vždy opožďuje za skutečností. Politická realita se proměňuje nejen vývojem vlastního politického systému, ale také ostatních společenských subsystémů. Čím větší je dynamika jejich vývoje, tím vyšší je pravděpodobnost nesouladu reality a její reflexe. Taková je situace současné společnosti, která se výrazně proměnila, ale my máme obraz společnosti, která vlastně již neexistuje. Axiomatizace společenské a politické reality diskrepanci ve vztahu mezi realitou a její reflexí ještě umocňuje.

Současnou společnost charakterizují mýty a axiomatizace společenské a politické reality. Na základě mýtů a axiomů se konstruuje obraz společnosti a jejího politického systému, který realitu velmi slabě odráží. Mediální propaganda zpětně tento obraz implementuje do společnosti a vytváří tak tlak na konstrukci vědomí lidí a jejich podíl na rekonstrukci reality ve směru mýtů a axiomů.

Čím více takových axiomů a mýtů věda obsahuje, tím je menší pravděpodobnost, že bude přinášet výpovědi o zkoumané realitě. Celý tento proces probíhá pod implicitním i explicitním tlakem mocenských a ekonomických struktur a vede k absolutizaci apologetické a pragmaticky instrumentální

funkce vědy. Tímto procesem se politické vědy samy stávají součástí vývoje společenské reality, kterou charakterizuje mimo jiné proměna vlivem médií a nových technologií a nahrazování reality její mediální konstrukcí. Není podstatná realita, ale to, co nám média jako realitu implementují do mysli. Pro účinnost novořeči a manipulace je efektivní využívat poznatků analytické psychologie Carla Gustava Junga, který odhalil obrovskou sílu kolektivních archetypů, v níž viděl příčiny úspěchu nacismu působícího mimo lidské raciono. „Dejte lidem archetyp a celý dav se pohne jako jeden muž, nikdo mu neodolá.“ (Jung, 1992, s. 173) K podobným závěrům docházel i Gustave Bon ve své *Psychologii davu*. Aplikace těchto poznatků můžeme pozorovat ve všech masových hnutích současné doby. Úspěšně nelze proti archetypům lidstva působit, i kdybychom věcně usilovali o likvidaci jimi vyjadřovaných fenoménů. Pravda, láska, svoboda, demokracie – to jsou archetypy, pod jejichž prapory se lidé nechají připravit o svobodu a přivést k vzájemné všeobecné nenávisti, ale pokud by jim byl cíl předložen v celé nahotě, bez výchozího pozitivního kolektivního archetypu, pravděpodobně by proti němu bojovali.

Politické boje a války ve značné míře probíhají mediálně v kyberprostoru. Podstatná není realita, ale její interpretace, redefinování a konstrukce. Pro tyto boje jsou nutná média, znalost marketingového a propagandistického působení na lidi, a jazyk, kterým je realita vytěsněna. Celý systém a vytvořené nástroje ožívují skupiny lidí několika profesí – novináři, publicisté, mediální pracovníci, pracovníci reklamy a marketingu, politici, mediální politologové.⁴⁸

Jazyku vytvořenému ke změně reality v mysli člověka George Orwell říká novořeč – *newspeak* (Orwell, 1991). Často je k pojmenování reality použit pojem, jehož obsah je protikladný reálnému jevu. Tím je pro komunikaci zablokovaný pojem, kterým by v normálním jazyce operoval protivník. Bombardování měst, vesnic, zemí, lidí má historickou konotaci – nelidského, nehumánního. Vzpomeňme, jak byla bombardována Guernica (na což reagoval Picasso vytvořením stejnojmenného obrazu), britské Coventry a další. Při bombardování hrozí, že si lidé spojí reálnou událost s dosavadní lidskou historií vytvořené asociace a v mediálním kyberprostoru bude bombardování vnímáno jako nehumánní. Jestliže je v mediální přípravě bombardování akce nazvána jako „humanitární bombardování“⁴⁹, získá novou konotaci, která odsouvá původní význam, realita je v kyberprostoru posunuta a dostává význam jiný. Podobně spojení bombardování cizí země (s následnými ztrátami na životech v rozsahu několika set tisíc lidí) s demokracií je logický nesmysl. Demokracie je vláda občana z vůle občana. Zavádění pořádku z vůle politické reprezentace cizího státu znamená vždy okupaci a popření demokracie, ať se

⁴⁸ Jedná se mj. o pracovníky, kteří mají shodné zájmy, např. novináře, kteří na hranici tunelování privatizovali v devadesátých letech média.

⁴⁹ Pojem humanitární bombardování připomíná slogan „Válka je mír“ v Orwellově *newspeaku* (Orwell, 1991, s. 8).

jedná o armádu Sovětského svazu v Československu, či armádu USA a Velké Británie v Iráku.⁵⁰ Ideje, ať socialistické, či demokratické, nelze do druhé země přivést ani na hlavních tanků, ani pomocí raket a bombardování. To jsou jen příklady toho, jak se jazyk používá při mediálním ovládnutí kyberprostoru. V 21. století nejdůležitější války proběhnou v kyberprostoru o obsah mysli člověka. Základní svobodou člověka je svobodná mysl, a jejím předpokladem je tedy její osvobození z klece axiomů a mýtů o realitě.

Trendy přetvářející politickou realitu, potencialita digitálního věku a nastupující informační společnosti

Nové technologie a fenomény informační společnosti mají daleko silnější ontickou sílu, než aby ji bylo možné vyčerpát pouze virtuální dekonstrukcí politické reality. Nová skutečnost informační společnosti se teprve začíná utvářet, a proto se její jednotlivé prvky začínají objevovat nejdříve v zárodečné podobě. Plnou, rozvinutou podobu informační společnosti si lze dnes těžko představit, dokonce ani politický systém informační společnosti. Vedle politiky realizované jako virtuální produkt se souběžně objevují i další zárodky možného politického systému informační společnosti.

Informace sdílené planetárně on-line v jednotném čase kyberprostoru a nová spiritualita ukazují alternativu k politickému systému postavenému na mediální a virtuální konstrukci mysli člověka. Současnost potenciálně obsahuje celou řadu budoucností, jedna z nich připomíná Orwellovu vizi (1991), druhá představuje novou kvalitu.

Nové technologie a v kyberprostoru sdílené informace, diskutované poznatky, postoje, názory, hodnoty a vize umožňují postupné oslabení manipulativního a parazitujícího působení politiků a vtažení velké části populace do některé z fází rozhodovacího procesu a do tvořivé účasti na realitě. Člověk se bude pomocí nových technologií učit, generovat nové poznatky a s novými technologiemi snad propojí i svou niternou potencialitu, jako např. kreativitu a intuici. Nové technologie a síť, které vytvářejí kyberprostor, umožní člověku si nejen uvědomit skutečnost vyššího řádu propojených jedinců lidské civilizace, ale také tuto skutečnost naplňovat. V pohledu do budoucnosti je kyberprostorem nabízená varianta dynamicky propojené jednoty lidstva optimističtější než v současnosti již zahájený boj velmocí o ropu, prostor, vodu a další zdroje. Využití potenciality lidstva přímou participací, jež by se utvářela a realizovala v kyberprostoru, by znamenalo tak obrovský nárůst zdrojů, který by přinesl evolučně kvalitativní posun lidské civilizace.

⁵⁰ V uvedených příkladech jsou události demokracii vzdálenější než působení Hitlera v nacistickém Německu, protože Němci si Hitlera svobodně zvolili na rozdíl od L. I. Brežněva a G. Bushe, které si občané ani Československa, ani Iráku nezvolili.

Jedna možná budoucnost naplňuje program střetu civilizací o zdroje, druhá budoucnost je spojena s hledáním souladu člověka a kultur v evolučním toku života v podmínkách naší planety.